धर्मदेवी नगरपालिका
वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६

प्रस्तावनाः

वातावरण संरक्षण मार्फत दिगो विकास हुने कुरालाई ध्यानमा राख्दै वातावरणीय ह्रासबाट प्रकृति, मानव जाति, जीवजन्तु, वनस्पति एवम् भौतिक वस्तुमा पर्ने प्रतिकुल प्रभावलाई कम गरी प्रतयेक नागरिकको स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हकलाई सुनिश्चित गर्न र प्राकृतिक श्रोतको समुचित उपयोग र व्यवस्थापन तथा मानव निर्मित संरचनालाई सकेसम्म पर्यावरणमैत्री कायम गरी गराई वातावरण संरक्षण गर्न कानुनी व्यवस्था गर्न बाञ्चनीय भएकोले, नेपालको संविधानको धारण २२६ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ दफा १०२ को उपदफा १ को अधिकार प्रयोग गरी धर्मदेवी नगरपालिकाको नगरसभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम** : (१) यस ऐनको नाम "धर्मदेवी नगरपालिकाको वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६" रहेको छ ।

(२) यो ऐन धर्मदेवी नगरपालिकाको राजपत्रमा प्रकाशित भएपछि लागू हुनेछ ।

२. **परिभाषा**: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

क) "वातावरण" भन्नाले प्राकृतिक, सांस्कृति, सामाजिक प्रणाली, आर्थिक र मानवीय क्रिया-कलाप, तिनका अवयव तथा तिनीहरूको बीच हुने अन्तरक्रिया र अन्तरसम्बन्धलाई सम्झनु पर्दछ ।

ख) "संरक्षण" भन्नाले प्राकृतिक तथा मानव निर्मित सम्पदाको सुरक्षा, सम्भार, सम्बर्धन, सदुपयोग तथा व्यवस्थापन सम्झनु पर्दछ ।

ग) "प्रदुषण" भन्नाले वातावरणमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा वातावरणीय परिवर्तन गर्ने, ह्रास ल्याउने, क्षति पुऱ्याउने वा वातावरणको लाभदायी तथा

उपयोगी प्रयोजनमा हानी नोक्सानी पुऱ्याउने क्रियाकलापलाई सम्झनु पर्छ ।

घ) "परियोजना प्रस्ताव" भन्नाले विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सक्ने विकास कार्य, भौतिक क्रिया-कलाप वा भू-उपयोगमा परिवर्तन गर्ने कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तयार गरिउको दस्तावेजलाई सम्झनु पर्छ ।

ङ) "प्रस्तावक" भन्नाले परियोजना प्रस्तावको स्वीकृतिको लागि निवेदन दिने वा परियोजना प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति प्राप्त व्यक्ति, स्थानीय तह, प्रदेश र संघ, अर्ध सरकारी वा गैरसरकारी निकाय बासस्थानलाई सम्झनुपर्छ ।

च) "प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण" भन्नाले कुनै परियोजना प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकुल प्रभाव पार्ने वा नपार्ने, त्यस्तो प्रभावलाई हटाउने वा न्यूनीकरण गर्न सकिने वा नसकिने विषयमा यकिन गर्न तयार गरिने विश्लेषणात्मक अध्ययन तथा मूल्या.कन सम्बन्धी प्रतिवेदन सम्झनु पर्छ ।

छ) "वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन" भन्नाले कुनै परियोजना प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकुल प्रभाव पार्ने वा नपार्ने, त्यस्तो प्रभवलाई हटाउने वा न्यूनकिरण गर्न सकिने वा नसकिने विषयमा यकिन गर्न तयार गरिने विश्लेषणात्मक अध्ययन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी प्रतिवेदन सम्झनु पर्छ ।

ज) "फोहर मैला" भन्नाले वातावरणमा ह्रास आउने गरी उत्पादन भएका तरल, ठोस, ग्यास, धुवाा,

धर्मदेवी नगरपालिका

धुलो, लेदो तथा विकिरिणयुक्त तत्व वा पदार्थ वा त्यस्तै प्रकारका अन्य वस्तु सम्झनु पर्छ ।

झ) "जैविक विविधता" भन्नाले पारिस्थितिकीय प्रणाली (इको सिस्टम) को विविधता, प्रजातीय विविधता (स्पेसिस डाइभरसिटी) तथा वंशाणु विविधता (जेनेटिक डाइभरसिटी) सम्झनु पर्छ ।

ञ) "स्थानीय सम्पदा" भन्नाले धर्मदेवी नागरपालिकाभित्र रहेका प्राकृतिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक, वैज्ञानिक, आध्यात्मिक, सौन्दर्यपरक वा सामाजिक दृष्टिबाट मानव जातिका लागि महत्वपूर्ण मानिने वातावरणसँग सम्बन्धित कुनै वस्तु, स्थल, वनस्पति, भू-बनोट तथा जीवजन्तु सम्झनु पर्छ ।

ट) "स्थानीय स्रोत" भन्नाले धर्मदेवी नगरापालिकाभित्र रहेका सामुदायिक वन, चरन क्षेत्र, जलाधार क्षेत्र, खानी तथा पानीको मुहान, खोलानाला समेत सम्झनु पर्छ ।

ठ) "नगरपालिका" भन्नाले धर्मदेवी नगरपालिकाको कार्यपालिकालाई सम्झनु पर्छ ।

ड) "सभा" भन्नाले धर्मदेवी नगरपालिकाको नगर-सभालाई सम्झनु पर्छ ।

ढ) "तोकिए" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

ण) "निष्काशन" भन्नाले ध्वनि, ताप वा फोहोर मैला फाल्ने, थुपार्ने वा निष्काशन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ ।

३. **प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेः** परियो.जना प्रस्तावकले वातावरण मैत्री विकास आयोजना निर्माण गर्न तोकिए बमोजिमका क्षेत्रमा परियोजना प्रस्तावहरूको

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्नु पर्नेछ ।

४. **परियोजना प्रस्ताव स्वीकृत गर्नु, गराउनु पर्ने** : (१) यो ऐन प्रारम्भ भएपछि कसैले पनि नगरापालिकाबाट तोकिए बमोजिमको परियोजना प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कुनै पनि आयोजना कार्यान्वयन गर्न, गराउन हुँदैन ।

(२)कुनै पयियोजना प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न चाहने प्रस्तावकले सम्बन्धित परियोजना प्रस्तावको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन संलग्न गरी त्यस्तो परियोजना प्रस्ताव स्वीकृतिको लागि नगरपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

५. **प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति दिन सक्ने** : (१) दफा (४(२) बमोजिम कुनै प्रस्ताव प्राप्त भएमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन अध्ययन गर्दा त्यस्तो परियोजना प्रस्तावले वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकुल प्रभाव पार्ने नदेएिमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीषण गरिएको परियोजना प्रस्तावको हकमा सम्बन्धित निकायले स्वीकृति दिनेछ ।

(२) उपदफा १मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरिएको प्रतिवेदन अध्ययन गर्दा त्यस्तो परियोजना प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याकंन गरी परियोजना प्रस्ताव स्वीकृतिको लागि पेश गरेमा सो प्रसतावउपर आवश्यक अध्ययन गरी रायसहित सो परियोजना प्रस्ताव सभामा पठाउनु पर्नेछ ।

(३)उपदफा १ वा २ बमोजिम परियोजना प्रस्तावसाथ प्राप्त वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनसम्बन्धी प्रतिवेदनका सम्बन्धमा सर्वसाधारणले राय सुझाव दिन प्रतिवेदनको उतार गरी लैजान सक्नेछ तथा सो प्रतिवेदनमा राय सुझाव दिनका लागि सम्बन्धित निकायले विशेषहरू संलग्न एक समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(४)उपदफा १वा २ बमोजिम परियोजना प्रस्तावसाथ प्राप्त वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन प्रतिवेदनमा सर्वसाधारणले कुनै राय

धर्मदेवी नगरपालिका

सुझाव दिएको भए सो र उपदफा ३ बमोजिम कुनै समिति गठन गरिएको भए सो समितिले दिएको राय सुझाव समेतको आधारमा त्यस्तो परियोजना प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न प्रस्तावकलाई स्वीकृति दिनेछ ।

(५)उपदफा (१) वा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन प्रतिवेदनबाट परियोजना प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने उल्लेखनीय प्रतिकुल प्रभावलाई कम वा नियन्त्रण गर्नु पर्ने वा गर्न सकिने देखिएमा नगर कार्यपालिकाले प्रस्तावकर्तालाई आवश्यक शर्त तोकी परियोजना प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(६)परियोजना प्रस्तावको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति दिनु पर्ने अवधि र अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

६. **प्रदुषणको रोकथाम तथा नियन्त्रणः** (१) वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकुल प्रभाव पार्ने गरी वा जनजीवन र जनस्वास्थ्यका लागि खतरा हुन सक्ने किसिमले प्रदुषण सिर्जना गर्न वा तोकिएको मापदण्ड विपरित कुनै व्यक्ति, यान्त्रिक साधन, औद्योगिक प्रतिष्ठान वा अन्य स्थान वा माध्यमबाट ध्वनि, ताप, रेडियोधर्मी विकिरण तथा फोहर मैला निष्काशन गर्न, गराउन पाइँदैन ।

(२)उपदफा(१) विपरित कुनै कार्य गरी वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकुल प्रभाव पारेको देखिएमा सम्बन्धित निकायले तत् सम्बन्धमा आवश्यक शर्तहरू तोक्न वा त्यस्तो कार्य गर्न नपाउने गरी रोक लगाउन सक्नेछ ।

(३)हानिकारक पदार्थ, इन्धन, वा औजारको प्रयोगबाट वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकुल प्रभाव परेको वा पर्ने देखिएमा सम्बन्धित निकायले सूचना प्रकाशन गरी त्यस्तो पदार्थ, इन्धन वा औजारको प्रयोगमा तत्काल रोक लगाउन सक्नेछ ।

(४)जनस्वास्थ्य, प्रकृति तथा जीवजन्तुलाई प्रतिकुल असर पर्ने गरी हानिकारक विषादीको विक्री, वितरण तथा प्रयोग गर्ने, गराउने कार्यमा नगरापालिकाले नियमन, नियन्त्रण वा असरको प्रभाव हेरी रोक लगाउन सक्नेछ ।

(५)प्रदुषणको रोकथाम वा नियन्त्रण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७. **वातावरण संरक्षण क्षेत्र** : (१) स्थानीय सम्पदाको संरक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि नगरपालिकाले सम्पदाको अभिलेख तयार गरी राख्नु पर्नेछ र सो अभिलेखमा राष्ट्रिय तथा विश्व सम्पदा सूचीमा परेका सम्पदा भए सो समेत समावेश गर्नु पर्नेछ ।

(२)वातावरण संरक्षणका दृष्टिले अति महत्वपूर्ण मानिने प्राकृतिक वा सौन्दर्यपरक, पानीको मुहान, दुर्लभ वन्यजन्तु, जैविक विविधता, जलाधार क्षेत्र, वनस्पति, ऐतिहासिक तथा सांकृतिक महत्वका स्थलहरू भए धर्मदेवी नगरपालिकाभित्रको स्थानलाई राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी वातावरण संरक्षण क्षेत्र कायम गर्न सक्नेछ ।

(३)उपदफा (२) बमोजिम कायम गरिउको वातावरण संरक्षण क्षेत्रसम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

८. **वातावरण संरक्षण कोषको स्थापना र सञ्चालन** : (१) वातावरणको संरक्षण, प्रदुषण रोकथाम वा नियन्ण र स्थानीय सम्पदाको संरषण गर्नका लागि वातावरण संरक्षण कोष नामको एउटा कोष स्थापना हुनेछ ।

(२)उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरू रहने छन् :

(क) धर्मदेवीनगरपालिकाबाट प्राप्त रकम ।

(ख) संघीय, प्रदेश सरकार वा अन्य श्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३)वातावरण संरक्षण कोषको सञ्चालन तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(४)कोषको लेखापरीक्षण नियमानुसार हुनेछ ।

९. **नमूना संकलन गर्न दिनु पर्ने** : उद्योग, कारखाना, यन्त्र, सवारी साधन, हस्पिटल, होटल आदिबाट सृजना वा निष्काशन हुने वा

हुन सक्ने प्रदुषण, ध्वनि, फोहरमैला आदिको अध्ययन, परीक्षण, निरीक्षण वा विश्लेषण गर्न व्यक्रि, संस्था वा प्रस्तावकले आवश्यकता अनुसार नमूना संकलन गर्न दिनपर्नेछ ।

१०. **समिति गठन गर्न सक्ने** : (१) नगरपालिकाले यो ऐनको उद्देश्य पुरा गर्नका लागि विषयगत विशेषज्ञहरू समेत रहेका विभिन्न समितिहरू गठन गर्न सक्नेछ ।

(२)उपदफा (१) बमोजिम गठित समितिहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार धर्मदेवी नगर कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

११. **क्षतिपूर्ति** : (१) यो ऐन वा ऐन अन्तर्गत बनेको नियम वा निर्देशिका विपरित प्रदुषण गरेको कारणबाट कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई कुनै हानी नोक्सानी हुन गएमा प्रभावित व्यक्ति वा संस्थाले सो काम गर्ने व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकसँग कुनै क्षतिपूर्ति भराउन चाहेमा सोही व्यहोराको निवेदन नगरपालिकाले तोकेको अधिकारी समक्ष दिन सक्नेछ ।

(२)उपदफा (१) बमोजिम कुनै निवेदन परेमा सम्बन्धित निकायले सो निवेदन र सो ठाउँको वस्तुस्थिति समेत अध्ययन गर्दा कुनै व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकले प्रदुषण, ध्वनि, ताप वा फोहर मेला उत्सर्जन गरी कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई प्रतिकुल प्रभाव पारी हानी नोक्सानी पर्न गएको प्रमाणित भउमा सम्बन्धित निकायले त्यस्तो प्रदुषण गर्ने पक्षबाट सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थालाई क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ ।

१२. **दण्ड सजाय** : (१) दफा (४) बमोजिम कसैले प्रस्ताव स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रस्ताव विपरित कुनै कार्य गरेमा सम्बन्धित निकायले त्यस्तो कार्य तुरून्त बन्द गराउन सक्नेछ र त्यस्तो कार्य कुनै व्यक्ति वा संस्थाले गरेको भए निजलाई कसुरको मात्रा हेरी पचास हजार रूपैयासम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(२)कसैले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम वा निर्देशिका विपरित अन्य कुनै कार्य गरेमा सम्बन्धित निकायले त्यस्तो कार्य तुरून्त बन्द गराउन सक्नेछ र त्यस्तो कार्य कुनै

व्यक्ति वा संस्थाले गरेको भए निजलाई कसूरको मात्रा हेरी पच्चीस हजार रूपैयासम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

१३. **कार्यविधि बनाउनु पर्ने** : सम्बयिन्धत निकायले यस ऐन बमोजिम कुनै काम कारवाही गर्दा तोकिए बमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्नेछ ।

१४. **अधिकार प्रत्यायोजन** :धर्मदेवी नगरपालिकाले आवश्यकता अनुसार केही अधिकार धर्मदेवी नगरपालिकाको वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समिति वा वातावरण शाखालाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

१५. **निर्देशिका बनाउन सक्ने** : धर्मदेवी नगरपालिकाले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको अधिनमा रही आवश्यक निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशिकाको पालना गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

१६. **नियम बनाउने अधिकार** :

(१) धर्मदेवी नगरपालिकाले यस ऐनको उद्देश्य पूर्तिको लागि आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) ले दिएको अधिकारको प्रतिकुल प्रभाव नपर्ने गरी देहायका विषयमा नियम बनाउन सक्नेछः

(क) परियोजना प्रस्ताव सम्बन्धमा,

(ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावणीय प्रभाव मुल्यांकन गर्ने सम्बन्धमा,

(ग) प्रदुषणको स्रोत, मापदण्ड, रोकथाम र नियन्त्रण सम्बन्धमा,

(घ) जैविक विविधता, "स्थानीय स्रोत" र स्थानीय सम्पदा सम्बन्धमा,

(ङ) वातावरण संरक्षण कोष सञ्चालन सम्बन्धमा ।

१७. **खारेजी र बचाऊ** : धर्मदेवी नगरपालिकाको वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ मा भएका व्यवस्था नेपालको संविधान, संघीय कानून र प्रदेश कानुनसँग बाझिएमा बाझिएको हदसम्म बदर भागी हुनेछ ।

-०००-